

Список використаних джерел

1. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с.
2. Козловець М. А. Національна ідентичність як соціокультурний феномен. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 60. Філософські науки. 2011. С. 3–11.
3. Серeda В. Регіональні виміри українського соціуму: історичне минуле і національні ідентичності. *Агора. Україна – регіональний вимір*. Вип. 3. Київ : ТОВ Стілоc, 2006. С. 29–41.
4. Українська людина європейському світі: виміри ідентичності. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.
5. Чернуха В. П. Національна ідентичність як індикатор сформованої особистості. *Національна ідентичність як проблема науки й освіти*. Київ : ІОД НАПН України, 2020. С. 307–312.

СМАЗНОВА Ірина Сергіївна,

запрошений дослідник Департаменту політики та міжнародних відносин Йоркського Університету, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

ВІЙНА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

В основі правової ідентичності лежить уявлення про людину як найвищу цінність. Недарма С. П. Рабінович наголошував: «...для суспільства і держави такою цінністю є саме людина» [1, с. 335]. Війна зробила це положення не лише теоретичним, а й екзистенційно пережитим. У широкому сенсі під правовою ідентичністю розуміють усвідомлення особою або спільнотою своєї належності до певного правового порядку, прийняття його цінностей, норм і принципів, а також готовність діяти відповідно до них. Вона формується через правову культуру, правосвідомість, соціалізацію та досвід взаємодії з державою.

Війна є унікальним чинником трансформації правової ідентичності, оскільки радикально змінює досвід взаємодії громадян з державою, актуалізує гідність як центральну правову цінність, робить право інструментом виживання та активує громадянську відповідальність. У цих умовах

формується нова модель національної правосвідомості, яка не могла б виникнути в умовах мирного розвитку.

Ці зміни не залишаються на рівні поведінки – вони формують нові правові смисли. Війна перетворює право з абстрактної категорії на практичний механізм захисту, створює нові моделі громадянської відповідальності та формує національно-правовий нарратив, який стає частиною української ідентичності. Однак ці процеси не охоплюють суспільство рівномірно: частина громадян переходить до моделі активної суб'єктності, тоді як інша продовжує відтворювати патерналістські нарративи. Це не свідчить про слабкість, а демонструє різні траєкторії правової соціалізації, які війна робить видимими. Саме ця нерівномірність показує, що ставлення до держави не є однорідним і потребує нового осмислення.

У цьому контексті можна констатувати, що відбувається глибокий процес переосмислення ролі держави. Війна стала моментом різкого зростання довіри більшості населення до державних інституцій. І це не механічна лояльність, а результат реального досвіду: інституції виявилися здатними захищати, організовувати, забезпечувати та діяти ефективно у критичних умовах. Як наслідок, в українському суспільстві сформувався новий пантеон Героїв – переважно військових або осіб, безпосередньо пов'язаних із фронтом.

Саме досвід співдії держави й громадян формує новий рівень правової ідентичності, у якій держава сприймається не як зовнішня сила, а як спільний інструмент захисту та виживання. Таким чином, зростання довіри до інституцій, попри певний спад, зумовлений втомуою від тривалої чотирирічної боротьби, залишається одним із ключових чинників трансформації правосвідомості українців у воєнний час.

Це нове сприйняття держави створює підґрунтя для подальших змін. Війна радикально змінює спосіб, у який громадяни сприймають державу. Якщо раніше вона часто постає як зовнішня сила, що існує окремо від людини, то в умовах війни формується відчуття держави як «свого» суб'єкта. Це пов'язано з тим, що інституції демонструють реальну ефективність у критичних ситуаціях, а громадяни переживають досвід співдії з ними. Держава стає не об'єктом критики чи дистанційованого спостереження, а частиною колективного «ми», інструментом спільного захисту та виживання. Така зміна сприйняття є одним із ключових чинників трансформації правової ідентичності українців у воєнний час.

Усе це створює передумови для появи нової моделі громадянсько-державних відносин. Війна спричинила перехід до моделі, у якій держава і громадяни діють не як протилежні сторони, а як партнери. У критичних умовах інституції продемонстрували здатність ефективно діяти, а громадяни – готовність брати на себе відповідальність і ініціативу. Це зруйнувало традиційну пострадянську вертикаль «держава – громадянин» і сформувало горизонтальну модель співдії, де держава сприймається як «свій» суб'єкт, а

громадяни – як співтворці правового порядку. Саме ця взаємна суб'єктність стала одним із ключових чинників трансформації правової ідентичності українців у воєнний час.

Поряд із трансформацією взаємин між державою і громадянами змінюється й ціннісна основа правової ідентичності – передусім поняття гідності. Гідність є однією з базових конституційних цінностей України, однак у мирний час вона часто залишалася декларативною нормою. Починаючи з 2014 року, а особливо з 2022 року війна надала їй реального, екзистенційного змісту. У ситуації загрози життю, свободі та самому існуванню держави гідність перестає бути абстрактною категорією й перетворюється на практичний принцип, який визначає поведінку людей, їхню мотивацію та готовність до спротиву.

Саме гідність стає тим внутрішнім критерієм, що дозволяє українцям усвідомити себе суб'єктами, а не об'єктами історії. Вона формує зв'язок між особистою свободою, колективною відповідальністю та правовою суб'єктністю. Спротив агресії – як на фронті, так і в тилу – ґрунтується не лише на прагненні захистити територію, а й на переконанні, що українці мають право жити у вільній державі, діяти відповідно до власних цінностей і не підкорятися насильству. Таким чином, гідність стає не лише моральною, а й правовою основою нової української ідентичності.

Зростання відповідальності супроводжується зміною ставлення до права. Війна суттєво підвищила рівень громадянської відповідальності. Те, що раніше сприймалося як сфера виключної компетенції держави, тепер стало спільною справою. Громадяни масово беруть участь у волонтерських ініціативах, самоорганізуються у горизонтальні мережі, створюють ефективні структури забезпечення, логістики, комунікації. Це не лише соціальні практики – це прояв нової правової поведінки, у якій людина відчуває себе співтворцем правового порядку.

У цих умовах переосмислюється саме поняття «обов'язку». Якщо раніше воно асоціювалося з примусом або формальною вимогою, то тепер набуває характеру внутрішньої норми, добровільно прийнятої громадянами. Обов'язок стає не тягарем, а способом реалізації власної суб'єктності та відповідальності за спільне. Це свідчить про глибоку трансформацію правосвідомості, у якій активна участь у житті держави стає природною частиною ідентичності.

Зростання відповідальності супроводжується й новим розумінням права як інструмента самозахисту. Війна різко актуалізувала міжнародно-правовий вимір існування України. Поняття права на самозахист, права на існування та права на міжнародну підтримку перестали бути теоретичними конструкціями й стали практичними механізмами виживання держави та суспільства. Українці дедалі більше усвідомлюють себе суб'єктами міжнародного права, здатними не лише вимагати дотримання норм, а й формувати глобальний дискурс щодо агресії, геноциду, відповідальності та справедливості.

У цьому контексті формується новий наратив: «ми маємо право бути». Це не просто політичне гасло, а глибокий правовий смисл, який поєднує право на державність, право на свободу та право на гідність. Він стає частиною колективної правової ідентичності, визначаючи місце України у світі та її здатність відстоювати власний правовий статус.

У заключенні підкреслимо, що війна стала каталізатором глибокої зміни правової ідентичності українців. Вона радикально трансформувала досвід взаємодії з державою, актуалізувала гідність як центральну правову цінність, посилила громадянську відповідальність і надала праву нового, екзистенційного змісту. У цих умовах українці переосмислили державу, право, відповідальність і власну суб'єктність.

Сформовані у війні правові смисли – довіра до інституцій, відчуття держави як «свого» суб'єкта, готовність діяти спільно, усвідомлення права як інструмента самозахисту – стають фундаментом нової моделі громадянсько-державних відносин. Ця трансформація має довгострокові наслідки для майбутньої української державності, оскільки закладає підвалини для зрілої правової культури, відповідальної політичної нації та стійкого демократичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. Основоположні права людини: до загальнотеоретичної інтерпретації. *Філософія права і загальна теорія права*. № 1–2/2015. С. 327–341.

СОГА Людмила Василівна,
доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі, кандидат історичних наук

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Проблема української національної ідентичності є однією з ключових у сучасному гуманітарному знанні, особливо в умовах глобалізації та активної міжкультурної комунікації. Формування та репрезентація ідентичності держави відбуваються не лише у внутрішньому культурному просторі, а й за його межами – через іншомовні тексти, медіа, політичні заяви, художню літературу та офіційні документи.